

Nr 177

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning och ändrad redovisning av de s. k. Guadeloupe-medlen.

(1:a avd.)

I en inom andra kammaren av herr *Johansson* i Stockholm väckt motion (II: 303) har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning om de omständigheter, som äro förknippade med tillkomsten av det årliga anslag av 300 000 kronor, som Konungen i enlighet med rikets ständers underdåniga skrivelse av den 2 augusti 1815 åtnjuter, och att Kungl. Maj:t med Hans Majestät Konungen söker träffa sådan överenskommelse, att ifrågavarande anslag inte vidare måtte utbetalas från riksgäldskontoret.

Vidare har i en inom andra kammaren av herr *Hagnell* och fru *Ekendahl* väckt motion (II: 304) hemställts, att riksdagen i skrivelse till Konungen måtte hemställa, att den post å 300 000 kronor, utgörande Konungen tillkommande ränta på de s. k. Guadeloupe-medlen, och som hittills direkt utbetalats av riksgäldskontoret, måtte ingå i redovisningen av de egentliga statsutgifterna för kungl. hov- och slottsstaterna.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna.

Över motionerna ha, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, yttrande begärts av *statskontoret*, vilket yttrande som bilaga fogats till detta utlåtande (Bilaga A).

Utskottet vill erinra om att det i motionen II: 303 gjorda yrkandet överensstämmer med ett vid 1908 års riksdag motionsvis väckt förslag om utredning rörande det årliga anslag av 300 000 kronor, som av riksgäldskontoret utbetalas till Hans Maj:t Konungen. I sitt över motionen avgivna, av riksdagen godkända utlåtande nr 43 framhöll statsutskottet följande: »Hvad här ofvan blifvit meddeladt synes utskottet till fullo ådagalägga, att konung Karl XIV Johans arfvingar enligt 1810 års successionsordning äro lagligen berättigade att uppbära ifrågavarande årliga anslag af 300,000 kronor; och med afseende härå synes någon ytterligare utredning i denna fråga, på sätt af motionären föreslagits, icke vara af behofvet påkallad. Ej heller kan utskottet ansluta sig till det i motionen uttalade syftet att söka vinna en uppgörelse med Hans Maj:t Konungen om aflösning af detta anslag. I betraktande af de betydande kapitalutgifter, som en sådan aflösning under alla förhållanden måste kräfvä, synes densamma nämligen icke för staten vara att föredraga framför den nuvarande ordningen.»

I anledning av förberörda motion II: 303 har på föranstaltande av utskottet filosofie doktorn *Ingel Wadén* utarbetat en såsom bilaga B till detta utlå-

tande fogad Utredning angående rätten till ersättningen för ön Guadeloupe. I densamma har lämnats en redogörelse bl. a. för den vetenskapliga diskussion, som under det senast förflutna halvseklet förts på området, och för de resultat, till vilka historieforskningen under denna tid kommit. Såsom av utredningen torde framgå har därvid tidigare ej uppmärksammat källmaterial, som kunnat belysa frågan, framdragits och hela problemet underkastats en förnyad analys utan att därvid sådana synpunkter framkommit, som kunna anses rubba de slutsatser i ämnet, vartill 1908 års riksdag kommit. Med hänsyn härtill och till de synnerligen ingående undersökningar, som sålunda verkställts på ifrågavarande område, kan utskottet icke finna tillräcklig anledning föreligga att hos riksdagen nu påyrka en statlig utredning i ämnet, helst som det knappast torde vara möjligt att för närvarande nå längre än vad forskningen hittills gjort för att bringa klarhet kring omständigheterna vid tillkomsten av Guadeloupe-medlen. Härav följer, att utskottet avstyrker motionen i denna del ävensom yrkandet i densamma om uppgörelse med Hans Maj:t Konungen om avlösning av ifrågavarande räntebelopp. I betraktande av de betydande kapitalutgifter, som en sådan avlösning under alla förhållanden måste kräva, torde densamma icke för staten vara att föredraga framför den nuvarande ordningen.

Det i motionen II: 304 gjorda yrkandet torde böra ses mot bakgrunden av riksdagens bifall till 1815 års proposition om den utländska statsskuldens inlösning med hjälp av Guadeloupe-fonden. Utan hävande av det åtagande, som innefattas i detta riksdagsbeslut, torde det icke kunna ifrågakomma att överföra det Hans Maj:t Konungen tillkommande räntebeloppet till ett rikstatsanslag och därmed göra detsamma beroende av riksdagens årliga ställningstaganden. Med hänsyn härtill och under åberopande i övrigt av vad utskottet i det föregående anfört avstyrkes motionen.

Utskottet hemställer,

- a) att motionen II: 303 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;
- b) att motionen II: 304 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 5 december 1957

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från första kammaren: herrar Ohlon, Gillström, Näsström, Gustaf Andersson, Ivar Johansson, Erik Svedberg, Pålsson, Ragnar Bergh, Rikard Svensson, fröken Ranmark, herrar Mossberger, Söderberg, Jacobsson och Mårtensson; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Thapper, Ståhl, Jansson i Kalix, Persson i Växjö, Widén, Karlsson i Olofström, fröken Olsson, herrar Almgren, Löfroth, fröken Vinge, herrar Gerhard Nilsson i Gävle, Heckscher och Svensson i Stenkyrka.

*Bilaga A**Till riksdagens statsutskott*

Genom remiss den 29 maj 1957 har statskontoret anbefallts att till riksdagens statsutskott avgiva yttrande rörande en inom riksdagen väckt motion (II: 303) om utredning rörande de s. k. Guadeloupemedlen och en motion (II: 304) angående ändrad redovisning av räntan på ifrågavarande medel.

Yrkandet i motionen II: 303 överensstämmer i huvudsak med det förslag, som framförts i en vid 1908 års riksdag väckt motion om utredning i fråga om det årliga anslag av 300 000 kronor, som från riksgäldskontoret utgår till Hans Maj:t Konungen. Vid behandlingen av motionen anförde 1908 års riksdags statsutskott (utl. 43, s. 7), att det syntes utskottet till fullo ådagalagt, att Karl XIV Johans arvingar enligt 1810 års successionsordning vore lagligen berättigade att uppbära ifrågavarande årliga anslag av 300 000 kronor; och med avseende härå syntes någon ytterligare utredning i denna fråga, på sätt av motionären föreslagits, icke vara av behovet påkallad. Ej heller kunde utskottet ansluta sig till det i motionen uttalade syftet att söka vinna en uppgörelse med Hans Maj:t Konungen om avlösning av detta anslag. Ifrågavarande motion föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

Det undandraget sig givetvis statskontorets bedömande, i vad mån den historiska forskningen under det senast förflutna halvsekle ger anledning till ett annat betraktelsesätt än det tidigare på omständigheterna vid tillkomsten av Guadeloupemedlen. Oavsett hur härmed förhåller sig, kan statskontoret för sin del icke tillstyrka, att en statlig utredning tillsättes i syfte att söka klarhet beträffande dessa händelser under Karl XIV Johans kronprinstid, i all synnerhet som ämbetsverket delar den uppfattning, vilken hävdas i motionen II: 304, nämligen att utbetalningen av ifrågavarande medel är ett redovisningsspörsmål. Statskontoret avstyrker alltså bifall till motionen II: 303.

Vad gäller yrkandet i motionen II: 304 anser statskontoret, att vissa skäl kunna anföras för att det årliga anslag av 300 000 kronor, som utgår ur riksgäldsfonden, ingår i redovisningen av de egentliga statsutgifterna. Ställning till frågan synes emellertid icke böra tagas utan närmare utredning, genom ett för ändamålet lämpat statligt organ, rörande därmed förknippade konsekvenser.

I handläggningen av detta ärende har, förutom undertecknade, deltagit tf. statskommissarien Lindblad. Stockholm den 11 september 1957.

IVAR LÖFQVIST

*Tord Elfner**Allan Johansson*

Utredning angående rätten till ersättningen för ön Guadeloupe

Den 3 mars 1813 slöts i Stockholm en traktat mellan Sverige och England, varigenom förstnämnda land förpliktade sig till att deltaga i militära operationer på kontinenten mot de båda makternas gemensamme fiende (d. v. s. Napoleon I) med en truppstyrka om minst 30 000 man. England utfäste sig i gengäld att betala en miljon pund sterling i subsidier och avträdde vidare »till H. M:t Konungen av Sverige och hans efterträdare till svenska kronan enligt den successionsordning, som blivit den 26 september 1810 . . . upprättad» den några år tidigare från Frankrike erövrade ön Guadeloupe i Västindien.¹

Sedan Napoleon blivit besegrad undertecknades den 30 maj 1814 i Paris ett fredsfördrag mellan å ena sidan Frankrike, å andra sidan de mot detta land allierade makterna. Genom detta återfick Frankrike Guadeloupe.² Enligt en i London den 13 augusti samma år med England träffad överenskommelse kompenenserades Sverige för denna förlust med ett belopp av 24 miljoner francs.³

Huruvida Guadeloupe och därmed den kontanta ersättningen för denna ö borde betraktas såsom svenska statens egendom eller såsom en kungahusets enskilda tillhörighet är på grund av de icke klara formuleringarna i Stockholmstraktaten svårt, för att icke säga omöjligt att avgöra. Redan samtiden hade olika meningar därom. Frågan om äganderätten har därefter övergått till att bli ett problem för den historiska vetenskapen. Detta har utlöst en mycket lång diskussion. Spörsmålet har självfallet aldrig prövats av domstol och får därmed ur rättslig synpunkt betraktas såsom öppet.

Om inom statsrådet i denna fråga till en början rätt delade meningar, vilket både hävdats och bestritts av forskningen under de sista decennierna, så synes dock kronprinsen Karl Johan ha förmått de tveksamma att biträda uppfattningen, att Guadeloupe-medlen tillhörde kungahuset.⁴ Vid en konselj den 6 juli 1815, där kronprinsen var närvarande, anslöto sig nämligen samtliga statsrådets ledamöter till en vid sammanträdet uppläst Kungl. Maj:ts skrivelse av samma dag till riksens ständers statsutskott angående inlösning av den utländska statskulden. För den av konungen och kronprinsen i detta sammanhang gjorda stora uppoffringen uttalade statsråden sin enhälliga tacksägelse.⁵

I skrivelsen förordades, att de 24 miljoner francs, som influtit såsom ersättning för Guadeloupe, skulle användas för att betala rikets utländska skuld, medan ständerna i gengäld anmodades att till kronprinsen och hans arvingar anslå en årlig summa av 200 000 riksdaler banco, svarande mot räntan på ett lån om 12 miljoner francs, d. v. s. halva lösensumman för Guadeloupe.

¹ Allianstraktat mellan Sverige och England 3 mars 1813, art. 1, 3 och 4 (RA, Traktater — 1813; tr. i svensk översättning i *O. Alin*, Fjerde artikeln af fredstraktaten i Kiel den 13 januari 1814, Stockholm 1899, s. 47).

² Fredsfördrag 30 maj 1814, art. 9 (RA, Traktater med främmande makter 1814—1898).

³ Traktat mellan Sverige och England 13 aug. 1814, art. 1 (RA, Traktater med främmande makter 1814—1898; tr. i svensk översättning i *Alin*, a. a., s. 66 f.).

⁴ Enligt Torvald Höjer skall utrikesstatsministern Lars von Engeström varit den ende kände i statsrådet som, därtill övertygad av kronprinsen Karl Johan, förfäktade åsikten, att Guadeloupe och ersättningen för denna ö skulle vara kungahusets enskilda tillhörighet, medan de flesta statsråden uppfattade ön såsom svenska statens egendom (*T. T:son Höjer*, Carl XIV Johan. Kronprinstiden, Stockholm 1943, s. 397). Sture Waller är däremot av en annan mening (*S. M. Waller*, Karl Johan och rätten till Guadeloupe-medlen ([Festskrift till] Gottfrid Carlsson 18. 12. 1952, s. 391).

⁵ Statsrådsprotokoll 6 juli 1815 (tr. i Bihang till samtliga riksständens protocoll . . . 1815, V: 3, Stockholm 1816, s. 1938 f.).

Förslaget motiverades på bland annat följande sätt.

För att nå det angivna syftet måste Kungl. Maj:t använda egna medel och framför allt sådana som tillhörde kronprinsen, varför ständerna, som vunne dubbla fördelar — utgifterna bleve betydligt minskade och rikets utländska skuld förvandlades till inländsk — borde lämna Kungl. Maj:t och kronprinsen samt deras rättmätiga arvingar ersättning. På så sätt skulle en del av de uppoffringar dessa hade velat underkasta sig minskas.

I den år 1813 med Storbritannien avslutade traktaten, anfördes det vidare, avträdde ön Guadeloupe till Kungl. Maj:t och dess efterträdare på svenska tronen enligt successionsordningen av 1810, emedan Hans Stor-britanniska Maj:t genom överlämnandet av denna franska koloni trodde sig därigenom visa sin personliga tillgivenhet för Kungl. Maj:t och kronprinsen och hålla den sistnämnde, åtminstone till en del, skadeslös för de förluster av donationer och annan egendom som han, sedan han kallats till den svenska tronföljden, lidit. Då sedermera Guadeloupe avträdde till Frankrike, försäkrade engelske ministern Kungl. Maj:t om ett skadestånd och det var genom en samma år i London slutna traktat, som Kungl. Maj:t samtyckte till att såsom ersättning emottaga 24 miljoner francs. Hälften av denna summa erbjöde Kungl. Maj:t och kronprinsen nu »såsom en gård åt nationen» (andra hälften erbjöds såsom av det följande framgår såsom ett stående lån).

Enär Kungl. Maj:t och kronprinsen ansåge, framhöll propositionen fortsättningsvis, att hela ovannämnda belopp vore tillräckligt för att inlösa hela den erkända svenska statsskulden i utlandet, så hade de beslutat att använda detsamma för detta ändamål. Då ständerna på så sätt skulle bliva befriade från all utländsk gäld och vunne en för framtiden ovärderlig garanti och ökad säkerhet, hemställde Kungl. Maj:t, att riksdagen av de medel, som bestämts för avbördande av ifrågavarande skuld, måtte anslå en årlig summa av 200 000 riksdaler banco, svarande mot räntan av ett stående lån å 12 miljoner francs. Denna summa skulle ersätta kronprinsen för lidna förluster och vid fördelningen av densamma skulle denne finna utvägar att ersätta kronprinsessan för de förluster hon fått vidkännas. Kungl. Maj:t ville, att denna sålunda fonderade ränta skulle anses såsom enskilt tillhörig kronprinsen och dennes arvingar efter successionsordningen av den 26 september 1810 att av dem efter behag disponeras. Då genom denna Kungl. Maj:ts åtgärd de årligen för statsskuldens inlösande anslagna medlen kunde betydligt minskas, syntes Kungl. Maj:t på detta sätt ha berett svenska folket en fördel, lika viktig för det dåvarande som för framtiden.¹

I ett den 20 juli 1815 avgivet utlåtande tillstyrkte statsutskottet, att sländerna *dels* med vördnad och erkänsla skulle uttåga Kungl. Maj:ts och kronprinsens anbud och till Kungl. Maj:t överlämna att ombesörja likviderandet av hela riksgäldskontorets utländska skuld *dels ock* genom sagda kontor utfärda en till kronprinsen och hans arvingar efter successionsordningen ställd förbindelse att årligen betala 200 000 riksdaler banco att av dem efter behag disponeras. Utskottet framhöll, bland annat, att det av Kungl. Maj:t äskade beloppet om 200 000 riksdaler banco enligt dåvarande kurs icke ens utgjorde fem procents ränta å halva summan.²

Statsutskottets utlåtande godkändes i samtliga stånd utan, så långt av protokollen framgår, någon som helst gensaga.³ I stället uttryckte riksdä-

¹ Prop. 6 juli 1815 (tr. i Bihang till samteliga riks-ständens protocoll 1815, V: 3, s. 1933 ff.).

² Statsutskottets betänkande 18 juli 1815 (tr. i Bihang till samteliga riks-ständens protocoll 1815, V: 3, s. 1942 f.).

³ Prot. 22, 31 juli 1815 (Protocoll, hållna hos högloflige ridderskapet och adeln . . . år 1815, V: 2, s. 1116 f., 1135, 1555 ff.); prot. 22 juli 1815 (Protocoll, hållna hos hogvördiga prestståndet . . . år 1815, III, s. 1386 ff.); prot. 22 juli 1815 (Protocoll, hållne hos valloflige borgare-ståndet . . . 1815, II: 2, s. 1637 f.); prot. 21 juli 1815 (Protocoll, hållna hos hederwärda bondeståndet . . . 1815, III, s. 295).

gens skrivelser till Kungl. Maj:t den största belåtenhet. Ständerna fram-buro »gården av deras livliga tacksamhet». Vidare heter det, att »genom de mest välgörande och visa åtgärder, genom de mest betydande egna försakelser» hade Kungl. Maj:t och kronprinsen skänkt svenska folket den sannolikt på lång tid »eljest ännu icke till väntande förmågan, att utan statsverkets synnerliga belungande avbörd sig den utländska gäld, som länge nedtryckt staten». Ytterligare säges, att »fäderneslandet tillskyndas en betydande vinst».¹ Jämväl kan anföras, att stånden vart för sig beslöto avsända en deputation, bestående av representanter för alla fyra stånden, för att vid en uppvaktning för konungen och kronprinsen till dem frambara uttryck för ständernas tacksamhet för uppgörelsen.²

Även om det kan tvistas angående rättsgrunden för Karl Johans anspråk på Guadeloupe-medlen och läget i juridiskt och formellt avseende ej var klart³ och det jämväl kan sägas, att motiveringen i propositionen ej var korrekt,⁴ så är det dock ovedersägligt, att ständerna betraktade uppgörelsen med kronprinsen om likviderandet av statsskulden som för landet ytterst förmånlig⁵ och att de därför med glädje anbefalld riksgäldskontoret att utfärda en »till Hans Kongl. Höghet Kronprinsen och dess arvingar efter successions-ordningen den 26 september 1810 ställd förbindelse att årligen betala tvåhundra tusende (200 000) riksdaler i svenska banco-sedlar att av dem efter behag disponeras».⁶ En revers av sådan lydelse utställdes av riksgäldsfullmäktige den 9 november 1815.⁷ Härmed hade ständerna — om på riktiga premisser eller icke — godtagit kronprinsens uppfattning.⁸

Först år 1839 eller nära nog ett kvarts sekel efteråt framfördes offentligt anklagelser mot Karl XIV Johan för att han på ett oriktigt sätt åtkommit lösensumman för Guadeloupe. De som, var för sig, förfäktade denna mening voro de politiska författarna Magnus Jakob Crusenstolpe och Anders Lindeberg, båda som bekant hätska motståndare till konungen. Crusenstolpe bestred, med utgångspunkt från traktaten av den 3 mars 1813 och vid en jämförelse med texten i fredsfördraget i Fredrikshamn den 17 september 1809 och freden i Kiel den 14 januari 1814, att Guadeloupe avträtts till kungahuset. Han ansåg i stället bevisat, att England överlämnat ön till svenska kronan, och gjorde gällande, att det vore ständernas plikt att hos Karl XIV Johan hemställa om att återfå Guadeloupe-medlen.⁹

Lindeberg hävdade, att Guadeloupe överlämnades till svenska statsverket sasom en ersättning för de politiska och handelsförbindelser Sverige åtog sig och särdeles för den nederlagsfrihet, som beviljades engelska varor.

¹ Rd skrivelser 29 juli och 2 augusti 1815 (Bihang till samteliga riks-ståndens protocoll . . 1815, V: 4, s. 463 f.; VI, s. 50 ff.).

² Prot. 22 juli 1815 (Protocoll, hållna hos högloflige ridderskapet och adeln . . . år 1815, V: 2, s. 1117); prot. 22 juli 1815 (Protocoll, hållna hos högvördiga prest-ståndet 1815, III, s. 1387); prot. 22 juli 1815 (Protocoll, hållne hos välloflige borgare-ståndet . . . 1815, II: 2, s. 1638).

³ Se *Höjer*, a. a., s. 398.

⁴ Se *Waller*, a. a., s. 398.

⁵ Se särskilt borgarståndets uppfattning i frågan sådan den kommer till synes i dess protokoll av den 22 juli (Protocoll, hållne hos välloflige borgare-ståndet . . . 1815, II: 2, s. 1637 f.). Se även *Höjer*, a. a., s. 398 och *Waller*, a. a., s. 378.

⁶ Rd skrivelse 2 aug. 1815 (Bihang till samtelige riksständens protocoll . . . 1815, VI, s. 53).

⁷ Förbindelse 9 nov. 1815, avskrift (H. M. Konungens hovförvaltning, Akt angående Guadeloupefonden). Se även prot. 9 nov. 1815 (Riksgäldskontoret, Fullmäktiges protokoll 1815, s. 687 ff.) och ödmjukt memorial 9 nov. 1815 (Riksgäldskontoret, Kommissariernas koncept 1815).

⁸ Det synes böra beaktas, att traktaten med England av den 13 mars 1813 offentliggjorts i årstrycket (föregångare till Svensk författningssamling) och följaktligen var känd för både statsutskottet och stånden.

⁹ [*M. J. Crusenstolpe*,] Vidräkning och reform, Stockholm 1839, s. 25 ff., 49 f.

Guadeloupe vore ej enskild egendom och någon svensk regering före år 1815 hade aldrig i motsvarande fall betraktat saken så.¹

Angreppen mot Karl XIV Johan framkallade en gensaga från P. A. Wallmark, som framhöll, att i fördraget av 1813 talades om successionsordningen av den 26 september 1810, medan i den mellan Sverige och Danmark den 14 januari 1814 slutna Kieltraktaten stadgades, att Norge avträdades till konungen av Sverige och dess efterträdare till svenska tronen och riket (här kursiverat).² Mot Wallmarks uppfattning ingick tidningen Aftonbladet i ett bemötande, där Karl XIV Johan blev starkt klandrad för sitt förfarande år 1815 med Guadeloupe-medlen.³

Carl Rogberg uppträdde till konungens försvar och sökte visa, hur denne genom att antaga erbjudandet om val till svensk tronföljare gått miste om stora inkomster i sin egenskap av marskalk av Frankrike och att det var för alla förluster och uppoffringar Karl Johan sökt bereda sig ersättning genom den s. k. Guadeloupefonden.⁴

Det får givetvis icke bortses från att på samma sätt som Crusenstolpes, Lindebergs och Aftonbladets kritiska uttalanden mot Karl XIV:s åtgärder med avseende på uppgörelsen om Guadeloupe-medlen utgjorde led i oppositionens angrepp mot konungen, så böra Wallmarks och Rogbergs skrifter å andra sidan betraktas såsom alster av en kungainspirerad propaganda. I in- tetdera fallet är sålunda fråga om några utredningar i vetenskapligt syfte och med objektiviteten såsom enda mål.

Under riksdagen 1840—41 nådde oppositionen mot Karl XIV Johan sin höjdpunkt och det kom till en monarkens rent personliga förtroendekris. Vissa dispositioner med kabinettskassan gav näring åt misstankar, att dessa gjorts för att på ett orättfärdigt sätt söka erhålla statsmedel till angelägenheter som voro så främmande för statens verksamhet, att de måste anses som konungens privata. Händelserna utlöste en våg av antipati mot Karl XIV Johan, och under de följande månaderna förekommo i såväl press som riksdagsdebatter långtgående antydningar om personligt vinningssyfte bakom dennes åtgärder i kabinettskassefrågan.⁵

Vid denna riksdag aktualiserades ånyo på visst sätt spörsmålet om Guadeloupefonden. Riksdagens revisorer hade anmärkt på att konungen åtnjutit förskott å sin årliga ränta, d. v. s. Guadeloupe-medlen, och att riksgäldsfullmäktige utfärdat särskilda fordringsbevis för konungen på dessa medel. Revisorernas berättelse föranledde statsutskottet förordna, att särskilda förbindelser å konungens »årliga ränta» å 200 000 riksdaler icke vidare å riksgäldskontorets vägnar skulle utfärdas.⁶ Så blev och riksdagens beslut.⁷

Genom en av riksgäldskontoret avgiven berättelse hade vidare befunnits, att åtskilliga förbindelser rörande svenska statens forna utländska skuld alljämt icke hade återställts till riksgäldskontoret. I anledning härav föreslog statsutskottet, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om

¹ [A. Lindeberg,] Bidrag till Sveriges historia efter den 5 november 1810, 1, Stockholm 1839, s. 178, 183.

² [P. A. Wallmark,] Historisk-statistisk återblick på Sveriges yttre och inre förhållanden under de sistförflutna tretti åren, 2. uppl., Stockholm 1843, s. 117 ff., 304 ff., 336 ff.

³ Aftonbladet 6 okt. 1843, nr 232, s. 2 f.

⁴ Minnen ur Sveriges nyare historia samlade af B. v. Schinkel, författade och utgifne af C. Rogberg, 9, Stockholm 1864, s. 155 ff.

⁵ G. Hornwall, Regeringskris och riksdagspolitik 1840—1841, Uppsala 1951 (Skrifter utgivna av statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 30) s. 422 f., 426.

⁶ SU utl. 1840—1841, nr 45, s. 6 f.

⁷ Ridderskapets och adelns protokoll, 1840—41, 5, s. 442 ff., 8, s. 161 ff., prästeståndets protokoll, 1840—1841, 2, s. 718 ff., borgarståndets protokoll, 1840—41, 2, s. 234 ff., bondeståndets protokoll, 1840—41, 5, s. 574.

åtgärder med avseende på dessa förbindelser, som utfärdats för de i Holland och Brabant upptagna lånen.¹ Förslaget bifölls av riksdagen. Vid avgörandet av dessa båda ärenden blev det långvariga och intensiva debatter i alla stånden utom i bondeståndet.² Ingen enda röst höjdes emellertid mot 1815 års uppgörelse rörande Guadeloupefonden, ehuru Crusenstolpes och Lindebergs skarpa angrepp mot konungen för dennes handlande i fråga om denna fond strax innan utkommit från trycket.

Mot slutet av 1800-talet blev frågan om Guadeloupe-medlen föremål för historieforskningens intresse.³ Arvid Ahnfelt riktade nu en häftig kritik mot Karl XIV Johan, bland annat för att han genom en ganska egendomlig transaktion berett sig och sina efterkommande i evärdertliga tider en så vaccher ränta och för att han tillgodogjort sig en vinst på affären uppgående till drygt 11 miljoner kronor.⁴ Hans Forssell hävdade däremot, att besittningen av Guadeloupe tillförsäkrats den svenska dynastien.⁵ Häremot opponerade sig Harald Wieselgren, som gjorde gällande, att det visserligen reellt var Karl Johans förtjänst, att 1813 års traktat med England kom till stånd men att det var ett formellt övergrepp att — för att bereda framgång åt hans i verkligheten fullt berättigade önsningar — tolka traktaten på så sätt att ön Guadeloupe förklarades icke avträdd till Sverige utan överlämnad till Kungl. Maj:t och kronprinsen för att hålla den sistnämnde skadelös.⁶ Forssell företrädde några år senare ånyo uppfattningen, att stadgandet i Stockholmstraktaten att Guadeloupe avträddes till konungen av Sverige och hans efterträdare efter 1810 års successionsordning alldeles icke betydde, att ön överlämnades till Sveriges rike eller svenska staten.⁷ Uttalandet föranledde C. A. Reuterskiöld att genmäla, att den tolkning, som Guadeloupe-fördraget fick de facto, ingalunda var den juridiskt riktiga. Hänvisningen till successionsordningen fann Reuterskiöld vara utan betydelse.⁸ På samma ståndpunkt ställde sig Oscar Alin, som med åberopande av vissa uttalanden av justitiestatsministern Fredrik Gyllenborg samt statsråden Gustaf af Wetterstedt och Gustaf Fredrik af Wirsén framhöll, att Guadeloupe avträtts till svenska staten och ej till kungahuset, ehuru han erkände, att Karl XIV Johan medvetet strävat efter att formulera det omtvistade stadgandet på sätt som skett.⁹

Så långt hade den vetenskapliga debatten kommit, då Fredrik Wilhelm Thorsson den 26 januari 1908 i en motion föreslog, att Guadeloupe-räntan skulle indragas. I motionen framhölls bland annat, att eftervärlden hade benägenhet att med större historiskt lugn se på även kungliga gärningar än samtiden och att under gångna årtionden tvivelsmål uppstått, huruvida den transaktion, varöver 1815 års ständer så oförbehållsamt gävo sin tacksamhet till känna, verkligen var av den landsuppoffrande natur, som man då föreställde sig. Thorsson hemställde, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t be-

¹ SU utl. 1840—1841, nr 317.

² Ridderskapets och adelns protokoll, 1840—1841, 13, s. 642 ff., prästeståndets protokoll, 1840—1841, 8, s. 68 ff., borgarståndets protokoll, 1840—1841, 4, s. 845 ff., bondeståndets protokoll, 1840—1841, 7, s. 725, rd skrivelse, 1840—1841, nr 126. Jfr SU utl. 1908: 43, s. 6 f.

³ För litteraturoversikten i det följande har Wallers undersökning varit till god ledning.

⁴ A. Ahnfelt, Från Europas hof, 1, Stockholm 1883, s. 585 ff.; *idem*, Två krönte rivaler, 2, Stockholm 1887, s. 185 f., 378 ff. — Ahnfelts arbeten kunna knappast sägas utmärka sig för objektivitet.

⁵ H. Forssell, Minne af statsministern greve Gustaf af Wetterstedt, Stockholm 1888, s. 145.

⁶ H. Wieselgren, Gustaf af Wetterstedt (Historisk tidskrift 1890, s. 99 f.).

⁷ H. Forssell, Fjärde artikeln af fredstraktaten i Kiel d. 14 jan. 1814 (Nytt juridiskt arkiv 1895, afd 2, bihang, s. 27).

⁸ C. A. Reuterskiöld, »En rättshistorisk kontrollanalys», Upsala 1895, s. 14 f.

⁹ Alin, a. a., s. 112 ff.

gåra utredning angående de omständigheter, som vore förknippade med tillkomsten av det årliga anslag av 300 000 kronor, som utginge till Hans Maj:t Konungen i enlighet med rikets ständers underdåniga skrivelse den 2 augusti 1815, samt att Kungl. Maj:t därefter måtte framlägga förslag till sådan överenskommelse med konungen, att efter dennas fullgörande ifrågasvarande anslag icke vidare måtte från riksgäldskontoret utgå.¹

Statsutskottet avstyrkte motionen. I ett över densamma avgivet utlåtande avtryckte utskottet propositionen av den 6 juli 1815 och statsutskottets betänkande av den 18 juli samma år och redogjorde därefter för riksdagsbeslutet och för de åtgärder, som sedan av konungen vidtagits för att avveckla den utländska skulden, samt konstaterade, att 71 obligationer å ett nominellt belopp av tillsammans 71 000 brabantiskt växelmynt ännu icke kunnat införskaffas.² Utskottet fann till fullo ådagalagt, att Karl XIV Johans arvingar enligt 1810 års successionsordning vore lagligen berättigade att uppbära ifrågasvarande årliga anslag av 300 000 kronor och med avseende härå syntes någon ytterligare utredning i denna fråga, på sätt av motionären föreslagits, icke vara av behovet påkallad. Ej heller kunde utskottet ansluta sig till det i motionen uttalade syftet att söka vinna en uppgörelse med konungen om avlösning av detta anslag. I betraktande av de betydande kapitalutgifter, som en sådan avlösning under alla förhållanden måste kräva, syntes densamma nämligen icke för staten vara att föredraga framför gällande ordning.³

Första kammaren biföll utan debatt och utan votering utskottets förslag.⁴ När ärendet kom före i andra kammaren begärdes ordet av Thorsson, som höll ett anförande, som icke endast var långt — det fyller nära nog tio sidor i kammarens tryckta protokoll — utan därtill mycket intressant. Thorsson lär ha bedrivit omfattande studier i frågan och det visar också hans yttrande. Det torde kunna sägas, att Thorsson, i vart fall i viss mån, verkställt den utredning, vilken han, som det vill synas, på goda skäl, efterlyst men utskottet icke ansett nödig.

Thorsson kritiserade, att statsutskottet funnit frågan utredd. Han citerade den sammanfattning Kungl. Maj:t år 1815 gjort av Stockholmstraktaten i sin proposition till riksdagen och gjorde en jämförelse mellan densamma och texten i själva traktaten, vars artiklar Thorsson ordagrant återgav.

I traktaten hette det visserligen, anförde Thorsson, att ön Guadeloupe vore avträdd till »Hans Svenska Majestät», men de förbindelser, som utfästes i nämnda artiklar, hade, såvitt han kunde förstå, churu även de tillförbundits »Hans Majestät», vilat på svenska staten. Hans Maj:t Konungen av Sverige hade uti den särskilda artikeln åtagit sig att försvara ön Guadeloupe och förhindra mot Storbritannien fientliga fartyg eller kapare att inlöpa i Guadeloupes hamnar. I ena fallet hade Kungl. Maj:t i denna traktat tolkat ordet

¹ Motion II: 175. — Vid en övergång år 1834 från pappers- till silvermyntfot fingo banco-sedlarna en fast relation till det metalliska myntet på så sätt, att en riksdaler specie blev lika med 2 2/3 riksdaler banco eller 4 riksdaler riksgälds. En 1/4 riksdaler specie (= 1 riksdaler riksgälds) erhöll år 1855 namnet riksdaler riksmünt och år 1873, sedan guldmyntfot införts, benämningen krona. Beloppet 200 000 riksdaler banco blev sålunda år 1834 lika med 300 000 riksdaler riksgälds, år 1855 300 000 riksdaler riksmünt och år 1873 300 000 kronor.

² Det synes böra framhållas, att likviderandet av den utländska skulden var en finansoperation, som icke omedelbart genomfördes. Kronprinsen försökte »styra kursen» för att nå ett så gynnsamt resultat som möjligt och avvecklingen var icke helt klar förrän år 1849. Det har icke syntts erforderligt att här ingå på detta spörsmål, som är problemet om rätten till ersättningen för Guadeloupe ovidkommande.

³ SU utl. 1908: 43. — Karl Starbäck hade begärt att få antecknat, att han icke inom utskottet deltagit i behandlingen av detta ärende. Om anledningen härtill lämnar statsutskottets protokoll för den 10 och 13 mars 1908 (RB, Statsutskottets arkiv, Protokoll 1908, §§ 83 och 90) ingen uppgift. Jfr S. Sjöberg, En furstlig svindel (Dagens Nyheter 16 januari 1957, s. 4).

⁴ FK prot. 1908: 24, s. 21 f.

Hans Majestät, som om ön vore avträdd till Kungl. Maj:t personligen, men i det andra fallet, då det gällde att svara för de skyldigheter, som vore för- enade med traktaten, hade Kungl. Maj:t tolkat detta uttryck såsom gällande svenska staten.

Av en Kungl. proposition, avlämnad till ständerna år 1821, fortsatte Thors- son, framginge, att av behållningen från ön S:t Barthélemy hade avsatts till »beklädnad och ekipering av regementet Royal Suédois, ämnat att avgå till Guadeloupe, till förberedande utgifter för expeditionen till bemälda koloni samt till utrustning av kutterbriggen Delphine 41,390 rdr banko».¹ Kungl. Maj:t hade sålunda själv givit ett prejudikat på att den tolkningen, att ön (Guadeloupe) en gång överlämnats till Kungl. Maj:t personligen, icke finge tagas alltför bokstavigt, utan att det syntes kunna tillämpas i ena fallet på Kungl. Maj:t och kronan och i det andra fallet på Hans Maj:t som privat person. Nu torde, framhöll Thorsson, vanlig ordning kräva, att i en traktat, där man ålade den ena kontrahenten skyldigheterna, fördelarna också syn- tes böra tillmätas denna kontrahent.

Thorsson fäste jämväl uppmärksamheten på det förhållandet, att stats- utskottet år 1812 beräknade den senaste statsskulden till ett visst belopp, år 1815 till ett annat och vida högre, en sak som han ansåg borde grundligt undersökas. Vidare påtalade han det sätt, på vilket likvidationen av den utländska statsskulden genomförts. Han slutade sitt anförande med att yrka bifall till sin motion.²

Utskottets talan fördes av Jacob Larsson, som framhöll, att det finge för- låtas utskottet, att det ej velat inlåta sig på ett spörsmål av den svårlösta be- skaffenhet som detta, om vilket de lärde alltfört kunde tvista utan att kunn- a komma till något avgörande resultat, nämligen huruvida Guadeloupe av- trädde till svenska staten eller till Hans Maj:t Konungen av Sverige person- ligen. Men utskottet hade varit av den uppfattningen, att frågan om rätta tolkningen av traktaten angående Guadeloupes avträädande i själva verket hade ganska litet att betyda för det föreliggande spörsmålet om svenska stats- ens skyldigheter i avseende å utgivandet av dessa 300 000 kronor årligen.

Den av motionären önskade utredningen om det sätt varpå likvidationen av den svenska statens skuld blivit verkställd hade statsutskottets riksgälds- avdelning sökt att såvitt möjligt utföra, men det vore faktiskt icke möjligt att få en sådan utredning, då varje upplysning saknades i riksgäldskontorets protokoll och handlingar. Ett initiativ från riksdagens sida att få den årliga utbetalningen avlyftad kunde ej ske mer än på ett sätt, nämligen att ett av- tal träffades mellan Hans Maj:t Konungen och svenska staten därom, att sistnämnda avlöste den årliga räntan genom utbetalande av något härför lämpligt belopp. En sådan uppgörelse skulle enligt utskottets mening icke ställa sig fördelaktig för staten. Den skulle kräva en betydande kapitalutgift och det belopp, varmed den årliga ränteutgiften skulle avlösas, komme att tillfalla den dåvarande konungen personligen. Om ej genast, så åtminstone i en kanske ej så avlägsen framtid kunde en sådan åtgärd draga med sig anspråk på en högst väsentlig förhöjning av anslaget till den kungliga hov- hållningen. En sådan lösning av frågan kunde icke för motionären vara mera tilltalande än att svenska riksdagen alltfört honorerade den förbindelse som rikets ständer en gång frivilligt ingått.

Hjalmar Branting ansåg, att i sakens förhistoria funnes en del dunkla punkter, men det mest betänkliga förmenade han vara vad utskottet anført i sin slutkläm, att »vad här ovan blivit meddelat, synes utskottet till fullo ådagalägga, att konung Karl XIV Johans arvingar enligt 1810 års succes-

¹ S:t Barthélemy var åren 1784—1878 i svensk ägo.

² AK prot. 1908: 28, s. 47 ff.

sionsordning äro lagligen berättigade¹ att uppbära ifrågavarande årliga anslag av 300 000 kronor». En sådan konklusion vore han icke beredd att genom ett bifall till utskottets hemställan underskriva. Branting varnade för att riksdagen på detta sätt positivt uttalade en bekräftelse av att här förelåge ett fullt utrett »lagligt berättigande» för ett fortsatt utgående till evärdelig tid av dessa 300 000 kronor.

Branting yrkade först på ett bifall till motionen, men efter en förklaring av Jacob Larsson ändrade han sitt yrkande så till vida att han föreslog, att utskottets hemställan måtte bifallas men med ogillande av motiveringen. Brantings yrkande avsågs efter votering med 99 röster mot 92, varefter utskottets hemställan i huvudvoteringen segrade med 141 röster mot 50 för bifall till motionen.²

Därmed hade sålunda motionen avslagits i båda kamrarna och frågan fallit.

Den vetenskapliga diskussionen om rätten till ersättningen för Guadeloupe har därefter fortgått. Historieforskningen står aldrig stilla utan gör — genom fynd av nytt källmaterial eller genom en kritisk undersökning och värdering av tidigare begagnade källor — ständigt nya landvinningar. Så har ock skett med avseende på förevarande spörsmål.

Den förste som efter riksdagsbehandlingen, ehuru i korthet, berörde problemet om Guadeloupe-medlen var Sam Clason. Han framförde år 1923 åsikten, att hänvisningen till successionsordningen av Karl Johan själv var begärd såsom ett slags värn mot befarade restaurationsförsök. Öns besittning åter var eftersträvad för att på grund av ett beslut av riksdagen år 1812 — att S:t Barthélemy och andra »ultramarina» besittningar, som framdeles kunde förvärfvas, skulle undantagas från moderlandets statsförfattning och drätsel samt överlämnas åt omedelbar skötsel av Kungl. Maj:t — tillföra kungamakten ännu en av ständerna okontrollerad inkomstkälla. Argumentet i propositionen av år 1815, att Guadeloupe-medlen voro kungahusets privata egendom ansåg Clason ej kunde upprätthållas, men däremot kunde det enligt hans mening finnas skäl att, såsom ock i propositionen anfördes, hålla kronprinsen skadeslös för de förluster av donationer och annan egendom, som han lidit genom kriget med Napoleon, och det låge i öppen dag, att utan honom varken Guadeloupe eller ersättningen förvärfvats. Statsskuldens likvidation vore naturligtvis en synnerlig vinst för rikets finanser.³

Problemet togs tjugo år senare upp av Torvald Höjer. Även om det här endast var fråga om en detalj i den av Höjer utarbetade stora biografien över Karl XIV Johan, har arbetet på vissa punkter otvivelaktigt berikat vår kunskap om ämnet. Höjer har sålunda t. ex. dragit fram källmaterial, som tyder på att en delning av Guadeloupe-medlen mellan å ena sidan kungahuset, å andra sidan staten, var under övervägande.⁴

Höjer framhåller, att den utländska statsskulden — enligt av statsutskottet den 30 juni 1815 gjorda beräkningar — uppgick till 4 155 926 riksdaler specie.⁵ Då kursen på Hamburg under sommaren 1815 svängde omkring 110, motsvarade denna summa i riksdaler banco något mer än nio och en halv miljoner, vilket, omräknat i francs, var nästan lika mycket som Guadeloupe-medlen; de 200 000 utgjorde då blott 4,2 % ränta på halva beloppet.

¹ Kursiveringen av Branting.

² AK prot. 1908: 28, s. 57 ff.

³ S. Clason, Karl XIII och Karl XIV Johan (Sveriges historia till våra dagar, 11, Stockholm 1923, s. 213, 226, 285 ff.).

⁴ Höjer, a. a., s. 509.

⁵ Härtill kommer ett litet helopp motsvarande räntan den 15 april—30 juni 1815 på den del av skulden, som var placerad i Leipzig (Höjer, a. a., s. 395).

Erbjudandet var alltså ur denna synpunkt för staten förmånligt, men, poängterar Höjer, Karl Johans planer gingo ut på att fälla hamburgkursen i riktning mot parivärdet.

Den kungliga propositionen, säger Höjer vidare, byggde på vissa förutsättningar av stor betydelse för transaktionens bedömning. Ersättningen för Guadeloupe ansågs vara kungahusets enskilda egendom och statsskuldens inlösning förmodades taga hela denna ersättning i anspråk. Det senare spörsmålet måste bli en fråga om den kurs, som tillämpades vid själva inlösningen. Äganderätten till Guadeloupe och till ersättningen därför förmenade Höjer vara en invecklad fråga, på vilken ett entydigt svar knappast kunde lämnas. Ett huvudskäl för Karl Johans önskan att förvärva en västindisk koloni var hans behov av att kunna förfoga över en inkomstkälla, som ej kontrollerades av riksdagen. Detta var anledning till att riksdagsbeslutet av år 1812 om S:t Barthélemy avsåg icke endast denna ö utan jämväl andra framtida kolonier.

Med avseende på spörsmålet om rätten till Guadeloupe-medlen följer Höjer Alin. Han anser sålunda, att uppfattningen att Guadeloupe och ersättningen för denna ö skulle ha varit kungahusets enskilda egendom saknade stöd i traktaterna. Höjer har visat, att en sådan åsikt för övrigt avvisades av några bland statsrådets mest sakkunniga medlemmar.

Hade Guadeloupe-medlen gått till statskassan och Karl Johan hos ständerna låtit begära en ersättning för sina ekonomiska upppoffringar och en belöning åt sig och sina efterkommande, så hade riksdagen, som var fylld av tacksamhet, förvisso ej svarat nej men icke kunnat bevilja ett så stort belopp. Moraliskt kunde han anse, att en halvering var ganska rimlig, juridiskt var hans ståndpunkt föga grundad. Därtill kom att skuldinlösningen i själva verket icke kom att kräva hela det uppgivna beloppet.

Genom att riksdagen, slutar Höjer, antog propositionen hade den erkänt kungahuset som den rättmätige ägaren av de 24 miljonerna (sålunda hela beloppet) och rättsläget var därmed klart i fortsättningen.¹

En annan uppfattning i detta spörsmål har Sture M. Waller (docent i historia vid universitetet i Lund). Han framhåller, att om ständerna förts bakom ljuset förefaller Höjers ovan refererade åsikt ej alldeles övertygande. En under bedrägliga förutsättningar gjord utfästelse borde väl i varje fall kunna återtagas. Detta uttalande gör Waller i en år 1952 publicerad uppsats med titeln »Karl Johan och rätten till Guadeloupe-medlen». Waller är den förste som ägnat en specialundersökning åt problemet om avlösningssumman för Guadeloupe och han har med densamma villfarit Thorssons mer än 40 år tidigare gjorda framställning om en utredning av problemet. Det finns

¹ Höjer, a. a., s. 394 ff. — Höjer har gjort en utredning om likvidationen av den utländska skulden och kommit till det resultatet, att den torde ha krävt omkring 860 000 à 870 000 pund, d. v. s. omkring fyra femtedelar av Guadeloupefonden. Orsaken till den för Karl Johan så gynnsamma utgången — den av ständerna beslutade rantan var oberoende av likvidationens faktiska kostnader — var, att inlösningen i stor utsträckning skedde till vida lägre kurs än den vid riksdagsbeslutet förutsedda (Höjer, a. a., s. 417 ff.). Med stöd av en utredning angående dispositionen av Guadeloupefonden anser Höjer vidare, att Karl Johans enskilda behållning av densamma, fränsett den eviga rantan på halva fonden, ingalunda var av den ofantliga omfattning som påstått — Ahnfelt menar elva miljoner kronor — utan tvärtom ganska blygsam. Däremot kan det ej förnekas, fortsätter Höjer, att vissa episoder i de kungliga fondernas historia vittna om en tydlig lust att gentemot statsverket driva en rätt skarp affärspraxis till förmån för den egna kassan — i egendomlig kontrast mot den frikostighet och den nitälskan för behjärtansvärda allmänna ändamål som Karl XIV Johan ofta visade. Propositionen 1815 med sin framställning av Guadeloupe-miljonerna såsom kungahusets oomtvistliga privategendom och uppgiften, att de helt skulle komma att tagas i anspråk för skuldbetalningen, lämna goda exempel harpå. Den som blott vill lägga den stränga ekonomiska privatmoralens måttstock på Karl Johans eftermäle torde önska, att sådana affärer som episoden med Guadeloupe-medlen aldrig ägt rum, tillägger Höjer (a. a., s. 421 f.).

sålunda särskild anledning att fästa uppmärksamheten på Wallers uppsats. Hans undersökning, som ger ytterligare belägg för hur invecklad frågan om Guadeloupefondens är, präglas av stor noggrannhet och föredömlig objektivitet. Även om förmodligen icke sista ordet ännu blivit sagt i förevarande spörsmål, så torde det dock vara svårt att för närvarande nå längre.

Waller framhåller, att problemet om rätten till Guadeloupe-medlen synes vara av intresse icke bara för bedömningen av Karl Johans personlighet utan rent av alltjämt ha praktisk betydelse, då kungahuset ännu åtnjuter den år 1815 beviljade årsräntan. Det finnes därför enligt Wallers mening mer än en anledning att upptaga ämnet till förnyad prövning.

Waller kritiserar, som det vill synas med rätta, att den tidigare forskningen utgått från en tolkning av Stockholmstraktatens ordalydelse utan att ägna någon uppmärksamhet åt dennas förhistoria eller med ett par undantag ens ha närmare kännedom om denna och om orsaken till att en så pass ovanlig formulering som hänvisningen till en bestämd successionsordning kom att användas.¹

Det är en stor förtjänst hos Waller, att han framdragit förut icke begagnat källmaterial, bestående bland annat av *dels* vissa utkast till traktaten i Stockholm den 3 mars 1813, *dels* ock ett antal depescher, förvarade antingen i riksarkivet, Stockholm, eller i Public Record Office, London, i senare fallet med få undantag i översättning tryckta i en svensk utgåva.²

Det skulle föra för långt att här i detalj redogöra för Wallers lika intressanta som skarpsinniga utredning, som vittnar om en ingående kännedom om det källmaterial, som belyser förevarande spörsmål. Vissa delar av densamma skola dock återgivas.

Waller visar, hur det vid de långdragna svensk-engelska underhandlingarna först var fråga om att England skulle överlämna ön S:te Lucie. Enligt ett från svensk sida i april 1812 överlämnat traktatutkast skulle denna ö avträdas till Sveriges konung och kronprins som ett personligt vänskapsbevis. Detta förklarades bero på en önskan att skaffa kronprinsen tillgångar, som ej stodo under ständernas kontroll. Avträdelsen borde därför ej på vanligt sätt göras till konungen av Sverige, då detta betydde detsamma som till riket. Hade traktaten undertecknats i denna form, menar Waller, skulle aldrig någon tvekan ha kunnat uppstå om äganderätten.³

Mot slutet av 1812 blev det i stället fråga om Guadeloupe. Syftet var alltjämt — enligt en depesch av den engelske underhandlaren Sir Edward Thornton — att skaffa kronan och kungahuset en inkomst som medförde ett visst oberoende av ständerna och till och med satte monarken i stånd att öva inflytande på dessa. Kronprinsen hade begärt, att besittningsrätten till Guadeloupe uttryckligen skulle anges tillkomma blott dem, som enligt 1810 års successionsordning hade arvsrätt till tronen och att Guadeloupe, om denna arvsföljd upphörde, skulle återgå till England. Karl Johan hade till och med yrkat på att Karl XIII, han själv och prins Oskar skulle uttryckligen nämnas, alltså en ännu utförligare uppräknings än i april-förslaget. Thornton menade emellertid, att ett så detaljerat angivande av arvsföljden blott skulle väcka misstro och att syftet lika bra kunde nås med en allmän hänvisning, vilket således är själva utgångspunkten för det omstridda återopandet av 1810 års successionsordning.⁴

¹ Waller, a. a., s. 382.

² Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet. Skildringar samlade ur deras anteckningar m. m. af Scævola [K. A. Strömbäck], Norrköping 1885, s. 164, 223, 233, 258 f., 274 f., 330 f., 344 ff.

³ Waller, a. a., s. 383.

⁴ Waller, a. a., s. 384 f.

Som resultat av underhandlingarna upprättade Thornton på uppmaning av kronprinsen ett traktatutkast, vilket granskades och rättades av Karl Johan själv. Av hela utkastet framgår tydligt, att avträdelsen av Guadeloupe blott gällde så länge dynastien Bernadotte ägde bestånd. Hur det skulle gå med ön om han avsattes, antydes ej. En uppgift av Thornton, att ön i så fall skulle återfalla till England, stämmer ej med den text som kronprinsen själv skrivit. Häri, säger Waller, synes ligga en antydning om att Karl Johan ej hade alldeles samma uppfattning om betydelsen av hänvisningen till successionsordningen som den engelske diplomaten. Att denna hänvisning var tillräcklig för att ön ej skulle anses avträdd till Sveriges rike ha båda tydligen varit ense om.¹

I april 1812 var det uppgivna huvudsyftet att skaffa kungahuset en privat inkomstkälla. Detta skulle motivera avträdelsen till konungen och kronprinsen. År 1813, då riksdagsbeslutet av 1812 om de »ultramarina» besittningarna förelåg,² behövdes däremot ej någon speciell formulering, om avsikten endast varit att bereda monarken möjlighet att fritt förfoga över avkastningen från Guadeloupe. Sammanställt med uttalanden från våren 1812 och från 1814—15 torde, enligt Wallers åsikt, meningen med åberopandet av successionsordningen främst ha varit att ge kungahuset en speciell rätt och på så sätt skaffa Karl Johan en mer direkt kompensation för hans tidigare franska donationer. Dessa synpunkter hade dock ej framkommit vare sig i traktatutkastet eller i uttalandena till Thornton, utan där hade tonvikten fastmera lagts på sådana motiv, som kunde vara England mest behagliga.³

Utkastet till traktat blev dock ej gillat av den engelske utrikesministern, som sände en ny underhandlare med ett nytt utkast. I detta avträddes Guadeloupe »à S. M. le Roi de Suède» på villkor att denne »en retour» beviljade nederlagsfrihet i Göteborg för brittiska kolonialvaror.⁴

Innehållet i den slutliga fördragstexten blev en kompromiss mellan de båda utkasten. Orden i det första utkastet om Guadeloupes förening med svenska kronan och om svensk överhöghet hade strukits. Genom denna ändring hade antydningarna om Guadeloupes samhörighet med Sverige praktiskt taget försvunnit och likaså alla bestämmelser om vad som skulle ske, om 1810 års successionsordning upphörde att gälla. Det senare skulle väl, enligt Wallers uppfattning, i och för sig kunna tolkas på olika sätt men att ön i detta fall utan vidare skulle ha kunnat förbliva i svensk ägo strider mot traktatens förhistoria och ordalydelse. Då avträdelsen skett till konungen av Sverige och hans efterföljare enligt successionsordningen hade emellertid ej heller Karl Johans arvingar någon rätt till Guadeloupe, om de gått miste om den svenska tronen.

Waller's mening är därför, att en sorts egendomlig samäganderätt uppstått, vars faktiska juridiska innebörd synes vara svår eller omöjlig att uttolka på grund av bestämmelsernas kanske avsiktligt ofullständiga och oklara formulering.⁵

Karl Johans egen uppfattning och syften torde, fortsätter Waller, likväl vara tydliga nog. Hur andra initierade samtida sågo på äganderätten till Guadeloupe våren 1813 är svårare att exakt säga. Enskilda statsrådsledamöters personliga åsikter ha givetvis ingen betydelse för traktatens verkliga innebörd, allra minst de icke-initierades. Både av traktatens ordalydelse och av dess förhistoria framgår, att Guadeloupe ej oinskränkt avträts till konungen som rikets representant.⁶

¹ Waller, a. a., s. 385 f.

² Se s. 11.

³ Waller, a. a., s. 386 f.

⁴ Waller, a. a., s. 388.

⁵ Waller, a. a., s. 390.

⁶ Waller, a. a., s. 391 f.

Jämväl med avseende på den i London i augusti 1814 mellan Sverige och England slutna traktaten, varigenom avträdanget av Guadeloupe till Frankrike gottgjordes med ett penningbelopp, har Waller nya och från den tidigare forskningen avvikande synpunkter. Ehuru i denna traktat någon hänvisning till successionsordningen ej gjordes, får det — med stöd av den gjorda utredningen beträffande 1813 års fördrag med England — anses nästan självklart, att vad i det föregående sagts om rätten till Guadeloupe även gäller ersättningssumman. Då det var fråga om ett kontant belopp, som kunde disponeras omedelbart en gång för alla, synes det, menar Waller, ej ha varit nödvändigt att återropa nämnda grundlag. Det torde ej vara rimligt att, såsom Alin gjorde år 1899, antaga, att statsrådet mot bättre vetande tillstyrkt propositionen till 1815 års riksdag. Vida sannolikare synes det vara, att kronprinsen med de utrikespolitiska rådgivarnas hjälp kunnat övertyga övriga statsråd om att Stockholmstraktaten medförde en speciell rätt för dynastien.¹

När det gällde ersättningssumman, anför Waller, torde saken för övrigt ha tett sig naturligare än ifråga om själva ön, då åtminstone Karl Johan uppenbarligen ej gjorde någon sträng åtskillnad mellan statens och kungahusets enskilda tillgångar utan en sammanblandning ägde rum liknande vad som skett på Gustav Vasas tid. Detta har ej blott inneburit, att kronprinsen sett sig till godo på statens bekostnad utan det tycks vara uppenbart, att Karl Johan även begagnat medel, som stodo till hans mer enskilda disposition, till utgifter som rimligen bort belasta statskassan. En viss sammanblandning i motsatt riktning har väl då ej heller tett sig särskilt uppseendeväckande eller oriktig. Karl Johans uppträdande blir på detta sätt än mer förstäeligt, även om det senast sagda ej har med den formella rätten att göra. Hur det rent juridiskt förhöll sig med denna, torde vara omöjligt att exakt angiva, då Guadeloupe-medlen såsom i det föregående antytts rimligen få anses ha varit underkastade samma egendomliga och oformliga samägande som tidigare ön själv.

Karl Johans ursprungliga tanke torde ha varit att dela själva ersättningssumman. Den form uppgörelsen slutligen erhöll synes Waller närmast ytterligare styrka, att Karl Johan i varje fall själv var övertygad om att kungahuset hade en speciell rätt till ersättningen för Guadeloupe.²

Waller sammanfattar sin utredning på följande sätt: Karl Johan har från början avsett att förvärva en besittning, som skulle vara dynastiens enskilda. Traktatutkast ha formulerats i enlighet härmed, men omgivningen har delvis avsiktligt blivit vilseledd beträffande syftet. Under förhandlingarnas gång ha formuleringarna dock ändrats så mycket, att även sakinnehållet förskjutits, ehuru det är ovisst i vad mån kronprinsen själv var medveten därom. Det synes i varje fall troligt, att Karl Johan handlade i enlighet med sin övertygelse, när han för dynastiens räkning begärde ersättning för avträdelser av Guadeloupe. Emellertid hade enligt den slutliga traktatens ordalydelse varken kungahuset eller riket vart för sig någon äganderätt utan endast gemensamt. Sätillvida voro kronprinsens uppgifter år 1815 oriktiga.

Framställningen i propositionen till 1815 års riksdag var likväl i det väsentliga överensstämmande med Stockholmstraktatens innebörd, i varje fall sådan Karl Johan själv uppfattade densamma. Det bör även märkas, att årsräntan 1815 gavs med samma formulering som begagnats vid överlåtelsen av Guadeloupe år 1813, ehuru Karl Johan år 1815 nämndes i stället för Karl XIII. Påståendet, att engelska regeringen avträtt Guadeloupe för att ge kronprinsen kompensation för personliga förluster, var dock som framgår av det förut sagda falskt och troligen medvetet falskt. Det är dock sannolikt, att

¹ Waller, a. a., s. 395 f.

² Waller, a. a., s. 393 f.

Karl Johan själv haft detta motiv i tankarna, ehuru det ej varit lämpligt att omtala för engelsmännen, medan det däremot måste ha haft god verkan på svenskarna.

Det delningsförfarande, som faktiskt tillgreps, synes ha varit en praktiskt rimlig utväg att lösa det sällsamma äganderättsförhållande som uppstått genom Stockholmstraktaten, sedan öns ersättande med en penningssumma skapat förutsättningar härför. Karl Johan tycks ock alltsedan våren 1814 ha tänkt sig en dylik lösning. Det torde likväl vara omöjligt att på formella, juridiska grunder ange, hur mycket den ena eller den andra parten hade rätt till. Riksdagsbeslutet av år 1812 angående de »ultramarina» besittningarna gav dock i varje fall Karl Johan tämligen fria händer. Oavsett Stockholmstraktatens formulering och syfte skulle därför t. o. m. hela Guadeloupefonden ha kunnat disponeras utan att statskassan fått någon direkt behållning därav. Med hänsyn till den tidigare diskussionen synes det väsentliga för övrigt vara, att riket ensamt icke hade ostridig formell rätt till någon del av medlen. Tidigare forskare ha, hur motsatta deras åsikter än varit, dock alla tagit miste, då samtliga förbisett den föreliggande samäganderätten, ehuru de som funnit bestämmelserna tvetydiga på sätt och vis kommit sanningen nära.

Kungl. Maj:ts proposition och riksdagens beslut år 1815, slutar Waller, synas knappast innebära något för Karl Johan nedsättande, ehuru motiveringen ej var helt korrekt. Resultatet blev icke heller ofömanligt för svenska staten utan snarast motsatsen. Rättsgrunden för kungahusets årliga ränta förefaller därför ock att vara tillfredsställande.¹

Waller's undersökning är det, i vart fall tills vidare, sista inlägget i den långa vetenskapliga diskussion som ägt rum angående det svåra spörsmålet om rätten till avlösningssumman för ön Guadeloupe. Visserligen har detta år i en daglig tidning publicerats en artikel i frågan, som är nog så intressant men som knappast synes framträda med vetenskapliga anspråk.² Artikeln är skriven av förbundsordföranden Sten Sjöberg och bygger, som denne själv framhåller, på Thorssons motion och Höjers bok. Han lämnar en redogörelse för händelseförloppet och uppehåller sig bland annat vid kronprinsens många, som han säger, lysande privatekonomiska affärer. Sjöberg är av den åsikten, att statsråden övertalats att skriva under 1815 års proposition och att ständerna vilseletts genom att bibringas den uppfattningen, att ön var en personlig kunglig egendom.³ Det övervägande flertalet av riksdagsledamöterna visste med största sannolikhet icke, att Karl Johan av Napoleon fått en miljon francs som ersättning för att han såsom svensk tronföljare måste avstå från sina län Pontecorvo och Opinogora. Ständerna visste ej heller, att avkastningen av kronprinsens övriga gods och egendomar i Frankrike och Hannover högt räknat kunde beräknas ha givit omkring 100 000 riksdaler årligen eller detsamma som han uppbar som svensk kronprins. Ståndsriksdagens ledamöter övervärderade säkerligen också den landsgagneliga betydelsen av unionen med Norge, vars resultat främst blev en kunglig vinst, en förlängd titel och ytterligare ett apanage. Vidare var

¹ Waller, a. a., s. 396 ff.

² S. Sjöberg, En furstlig svindel (Dagens Nyheter 16 januari 1957, s. 4).

³ Sjöberg framhåller nog så riktigt, att utrikesstatsministern Lars von Engeström liksom hovkanslern Gustaf af Wetterstedt erhöles stora kontanta gåvor och att konseljens övriga ledamöter ej heller senare blevo lottlösa. Enligt hans uppfattning förefaller det att vara ett klart samband mellan dessa handtryckningar och statsrådets medverkan till den famösa Guadeloupepropositionen. Något bevis för ett sådant samband har dock veterligen icke framlagts av forskningen.

Karl Johans personliga provisioner av allianstraktaten med Ryssland och försäljningen av Svenska Pommern okända.

Det synes icke osannolikt, att det är denna tidningsartikel som föranlett motionerna i andra kammaren nr 303 och 304. I den förstnämnda icke daterade motionen omtalas Sjöbergs artikel, i den andra åberopas endast »den moderna historieforskningen» (varmed torde avses Höjers arbete), men den sistnämnda har väckts den 24 januari, d. v. s. åtta dagar efter det att Sjöbergs artikel publicerades.

Av allt att döma ha motionärerna icke känt Wallers undersökning. Obekantskapen med densamma må dock vara begriplig, enär ifrågavarande uppsats döljer sig i en festskrift till en akademisk lärare och därför lätt förbises.

I samband med utarbetandet av föreliggande utredning ha arkivforskningar bedrivits för att söka framdraga tidigare icke begagnat källmaterial, som kunnat lämna nya bidrag till kännedom om vad i denna fråga förevarit och kunnat kasta ytterligare ljus över händelseförloppet eller i vart fall belysa frågan om rätten till lösensumman för Guadeloupe. Statsutskottets arkiv från såväl år 1815 (numera överlämnat till riksarkivet) som år 1908 (alltfört i utskottets förvar) ha genomgåts utan resultat. Hos arbetarrörelsens arkiv synas icke finnas några från F. W. Thorsson härrörande arbetspapper angående föreliggande spörsmål. Ej heller ha sådana påträffats i Ystads fornminnesförenings samlingar i Gråbrödraklostret, Ystad, där vissa av Thorssons efterlämnade handlingar förvaras. Bevisföringen hos Waller, vilkens utredning, såsom av det föregående framgått, till både arten och omfånget är det mest vägande inlägget i förevarande högst invecklade spörsmål, har analyserats och prövats utan att därvid några nya synpunkter framkommit.

Forskningen synes dock icke ha beaktat en omständighet, som tyder på att anledning ej skulle ha ansetts föreligga att bestrida kronprinsens rätt till ersättningen för Guadeloupe. Då år 1840, såsom i det föregående framhållits, statsutskottets utlåtanden nr 45 och 317 angående Guadeloupefonden föranledde långa debatter i de tre högre stånden, angrep ingen talare 1815 års proposition om den utländska statsskuldens likvidering med hjälp av Guadeloupe-medlen eller ens yrkade på en revision av uppgörelsen. Mot bakgrund av den då rådande politiska situationen synes detta förhållande vara betydelsefullt. Som i det föregående antytts var vid riksdagen 1840—41 oppositionen mot Karl XIV Johan synnerligen stark och hans tillvägagångssätt med kabinettsskassan framkallade häftig kritik. M. J. Crusenstolpes och Anders Lindebergs angrepp mot Karl XIV Johan för handläggningen av frågan om Guadeloupefonden hade publicerats år 1839, d. v. s. året före riksdagen tog sin början, men ingen av konungens många motståndare begagnade den möjlighet att komma Karl IV Johan till livs — det talades vid denna riksdag allvarligt till och med om abdikation — som ett avslöjande av ett bedrägeri med Guadeloupe-miljonerna skulle inneburit. Tystnaden på denna punkt i riksdagen är visserligen ett e silentio-bevis, men det är ett gott sådant för att riksdagen alltfört inlet hade att erinra mot 1815 års uppgörelse utan fasthåll vid densamma.

För det fall att rättssynpunkterna, om vilka det i denna undersökning uteslutande varit fråga, lämnas därhän och endast en moralisk aspekt anlägges å uppgörelsen år 1815 rörande Guadeloupefonden, är det föga fruktbart att å densamma tillämpa vår tids betraktelsesätt. Uppgörelsen måste ses mot bakgrunden av den praxis som var rådande under en period, då

gränsen mellan å ena sidan statens och å andra sidan regentens personliga medel icke var lika skarp som i våra dagar. Den sammanblandning, som i hela det dåvarande Europa i detta avseende ej sällan ägde rum, var be-
tingad av *dels* nedärvda mer eller mindre feodala begrepp, *dels* ock de fi-
nansiella metoder Napoleon I infört. Kronprinsen Karl Johan, en revolutio-
när och förutvarande chef för en krigsförvaltning, saknade närmare kun-
skap om svensk statshushållning och svensk förvaltningspraxis och stod gi-
vetvis därjämte till en början främmande för det pånyttfödda svenska kon-
stitutionella systemet. Jämväl synes böra framhållas, att många av Europas
regerande furstar vid denna tid ofta hade tillgång till betydande, mer eller
mindre »personliga» resurser, vilka bland annat användes till »löneförstärk-
ningar» åt relativt lågt avlönade högre ämbetsmän. Detta betraktades av
samtiden som en naturlig, ja, nära nog nödvändig företeelse. Det är i ett så-
dant sammanhang som bland annat propositionen och riksdagsbeslutet år
1815 om Guadeloupe-medlen måste insättas. Stockholm den 23 november
1957.

INGEL WADÉN